

len skromne zastúpených), v ktorých sa narúša žánrový stereotyp idylického konca. V snahe o originálnu modifikáciu schém zaužívaných v staršom období prinášajú tragické vyústenia príbehov. Istá idylickosť sa však zachováva vďaka faktu, že smrť hrdinu znamená morálne víťazstvo.

V samostatnej časti autorka načrtáva interpretačné možnosti textov knižiek ľudového čítania so zameraním na postavy dieťaťa a postavy antihrdinov alebo postáv z okraja. Dieťa sa podľa zistení v poviedkach spravidla projektuje ako mimoriadne pasívny element, úsilie o živé zobrazenie jeho emotívneho prežívania v príbehoch zväčša absentuje. Pre výskum antihrdinov a postáv z okraja ponúkli prajnejšie podnety texty staršej proveniencie (Ezop, Markolt), pre interpretáciu novších textov sa zacielenie na tento typ postáv neukázalo ako veľmi produktívne.

Prínosom publikácie nie je len jej analyticko-interpretácia časť, užitočné sú aj informácie zhrnuté v rozsiahlych prílohách (A – D). Na úvod (Príloha A) autorka vysvetľuje metodiku výberu a získavania textového materiálu (náročnosť tejto úlohy dokumentuje výpočet slovenských a českých knižníc), naznačí, ktoré faktory považuje za problémové v existujúcich starších bibliografických súpisoch knižiek ľudového čítania (napríklad neuvádzanie celého názvu či ignorácia faktu, že mnohé z diel sa v knižniciach nachádzajú v konvolútoch), preto podrobne objasňuje svoj spôsob spracovania bibliografických odkazov. V Prílohe B potom ponúka Bibliografiu svetských prozaických knižiek ľudového čítania mladšej proveniencie vydaných na území Čiech a Slovenska, v Prílohe C zasa súpis konvolútov a v nich

obsiahnutých diel. Oživením publikácie je Príloha D, ktorá ponúka ukážky titulných listov knižiek ľudového čítania.

Hoci monografia prináša (v pozitívnom zmysle) azda viac otázok ako odpovedí, práve tým sa stáva podnetnou. Knižky ľudového čítania predstavujú aj v 19. storočí v dejinách našej knižnej kultúry vrstvu, o ktorej treba hovoriť, a publikácia Literatúra z okraja určite obstojí ako vážne slovo do diskusie.

IMRICH RUISEL
POZNANIE V HISTORICKÝCH
SÚVISLOSTIACH
ÚSTAV EXPERIMENTÁLNEJ
PSYCHOLÓGIE SAV,
BRATISLAVA 2010

VINCENT ŠABÍK

Po piatich rokoch od vydania prvej monografie skúmajúcej fenomén inteligencie a poznania (Inteligencia a myslenie, 2004) popredný vedecký pracovník akademickej kognitívnej psychológie Imrich Ruisel pokračuje v skúmaní ľudskej inteligencie v širšom priestore aj v monografii *Múdrost v zrkadle vekov* (2005), tieto dôležité aspekty potom aplikuje na ich nositeľa v knihe *Osobnosť a poznanie* (2008). Takto poznanie ako múdrost, ktorú definuje ako poznanie na rozhraní vedných disciplín, kultúry, morálky a celku života, konkretizuje i personálne. V najnovšej monografii *Poznanie v historických súvislostiach* kompletizuje historické a kultúrne kontexty problému (od prehistórie, Afriky, Mezopotámie, Egypta, Izraela, Japonska, Indie po historické Grécko, Rím, ale nezabúda ani na Arabov a Ameriku). Pritom osobitnú pozornosť

venuje kresťanskej syntéze, ktorá konštituovala (spolu so židovskou, gréckou a rímskou kultúrou) európsku tradíciu (vrátanie sekularizmu). Treba poznamenať, že práve historický aspekt umožňuje autorovi sledovať problémy, s ktorými ľudstvo zápasí v poznaní od najstarších čias podnes, ako to naznačuje v úvodnej koncepcnej kapitole (Psychológia ľudského poznávania, s. 29 – 50), ako aj v Závěre (s. 407 – 425).

Kniha prináša veľa poznatkov o kultúre poznávania v dejinách ľudstva, ktoré tvoria nielen pozadie súčasnosti, ale aj východiská budúcnosti, ako autor opäť „naznačuje“ v ďalšej úvodnej kapitole nazvanej Historické aspekty kultúry a vzdelávania (s. 53 – 67), pričom poukazuje na nedostatky súčasného prezentizmu, no sám vidí v histórii „*klúč k pochopeniu budúcnosti*“. V redukcii naznačovania múdrosti minulých vekov a kultúr však vidím aj limity tejto knihy. Ak napríklad autor hneď v prvej kapitole uvádza na scénu Francisa Bacona, jedného z kľúčových iniciátorov modernej poznatkovej spoločnosti na báze empirizmu, ktorý vyslovil ako prvý dodnes preferovanú tézu o poznaní ako moci (Knowledge is Power), ktorá sa stáva osudovou pre dnešok, pretože sa zatajuje jej druhá časť (poukazujúca na potrebu komplexnosti zosúladovania poznatkov so zákonitostami prírody), uvádza ho iba epizodicky a viac sa k nemu nevracia (hoci máme o ňom k dispozícii samostatnú monografiu filozofa Igora Hrušovského, ktorý už reflektuje túto kardinálnu súvislosť), je to aj psychologický nedostatok. Podobne sa tu redukuje myšlienkový odkaz Charlesa Darwina, ktorý ako neodarvinizmus doslova zaplavuje súčasnú západnú kultúru a osobitne neurofyziologický koncept sa

definuje ako „*veda vied*“ (vrátane psychológie, ale aj ekonomiky, estetiky, o medicíne ani nehovoriac). Autor náležite poukazuje na otázky vzdelávania a jeho konceptuálne systémy, ale historická postava Komenského a jeho odkaz (čo len pansofie) mu akosi veľa nehovorí. Takisto je nedostatočne zhodnotený myšlienkový odkaz, povedzme, W. von Humboldta a jeho koncepcie „*jednoty učenia a vzdelávania*“. Aktuálne kontexty kniha iba naznačuje, napríklad „*meranie inteligencie*“, no ako súvisí s dnešnými testovačkami v školstve, sa nedozvieme. Poučenia z múdrosti (s. 409 – 410) by sa zišli pri dnešnej ekonomizácii a technizácii – digitalizácii vzdelávania práve od zasväteného vedca typu Imricha Ruisela.

Ak v úvode autor formuluje cieľ svojho úsilia „*aspoň minimálnou mierou podporiť nekonečný prúd ľudského poznania*“, mieru tejto podpory prekračuje, a to aj vďaka historickým súvislostiam, ktoré rekonštruuje, aj keď nevyčerpáva, akiste aj preto, že sa dnes problematizujú a znejasňujú. Ak v záverečnej časti poukazuje na kľúčový aspekt ľudského poznávania ako procesu, a tým je „*komplexnosť*“, sám ukazuje, ako sa historicky diferencuje medzi kultúrami. Dnes sa toto kritérium komplexnosti enormne radikalizuje, a to napriek postupujúcej globalizácii, sám Ruisel poukazuje na konflikty, ktoré vyvoláva presadzovanie modelov „*industriálnych spoločností*“; lenže neglobalizuje sa ani tak poznanie ako skôr jeho ekonomizácia, inštrumentalizácia redukovaného poznania na poznatky (informácie) sledujúce krátkodobé ciele, pritom sa neraz vylučuje „*kontrafaktické myslenie*“ (na ktoré psychológ kladie dôraz). Nezanedbateľný je tu fenomén obchodovania s poznávaním, čo môže mať fatálne

dôsledky (prepájanie univerzít s firmami a podnikaním, vedy s biznisom), a to práve preto, že protirečenie sa tu otvára antropologickými danosťami človeka, ako ich chápe aj psychológ skúmajúci zákony fungovania ľudskej psychiky a osobitne poznávania: Človek je bytosť aktívne využívajúca svoju inteligenciu, bytosť schopná psychicky regulovať správanie, reflektovať, redukovať, eliminovať nedostatky, ako nedostatková bytosť sa prekonáva kultúrne, ale neprestáva zlyhávať, podlieha ignorácii, svojmu biologizmu tak ako súčasná expanzia neurológie a genotechnológie, ktoré heglovskú fenomenológiu ducha a všetko ľudské správanie interpretujú iba ako aktivitu nervových buniek na základe organizácie mozgu, no pritom ašpirujú na pozíciu vedy vied 21. storočia v službe spoločenského systému nového neurokapitalizmu, ktorý sa rodí ako nová fáza modernej liberálnej spoločnosti. Lenže „volné narábanie s faktmi“, ich redukovanie na stereotypy, ako upo-

zorňuje psychológ kognície, môže mať fatálne následky. Poznávanie je eminentne ľudský proces, ktorý bytostne súvisí s rozvojom vedomia človeka, subjektu, s rozširovaním horizontu poznania objektívneho sveta, ako zdôrazňuje Ruisel, mal by sa tento subjekt viac starať aj o vertikálu – hĺbkovú i výškovú, mal by zosúlaďovať rozum a emócie, integrovať ich do celku, vyrovnávať nedostatky biologizmu, mal by podľa psychológa rešpektovať „zvyšujúcu sa kultúrnu múdrosť ľudstva“. Hoci je Ruisel vcelku optimista, kladie si otázku, čo ďalej (s. 424). Jej opakovaný euforizmus už poznáme z dejín. Ruisel ju konkretizuje s nádychom mierneho skepticizmu: „Dokáže však (ľudstvo) využiť túto šancu a vziať osud do svojich rúk?“ Sám sa obávam, že človek už vzal nielen svoj osud, ale aj osud života a celej planéty do vlastných rúk, lenže stopy zvyšovania kultúrnej múdrosti akosi nebadať. Kultúra sa marginalizuje, animalizuje, pocho- váva.